

3. Леонтьев Д. А. Психология смысла. Природа, строение и динамика смысловой реальности. 2-е изд., испр. М. : Смысл, 2003. 488 с.

4. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии. М. : Педагогика, 2003. 424 с.

Одержано 12.03.2020

Рассмотрены подходы к изучению проблемы ценностных ориентаций; соотношение ценностей и норм, которые составляют единую систему, регулирует поведение людей и социальных групп в обществе.

Ключевые слова: *ценность, ценностные ориентации, личность, ценностно-смысловая сфера.*

УДК 159.9

Яна Сергіївна ПОНОМАРЕНКО,

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри соціології та психології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3374-3930>;

Тетяна Дмитрівна ВАВРЕНЮК,

студентка факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

СТАНОВИЩЕ ДИТИНИ В СИСТЕМІ КОЛЕКТИВНИХ ВІДНОСИН П'ЯТИКЛАСНИКІВ

Перехід до основної школи розглядається в психолого-педагогічних дослідженнях як складний період у розвитку молодших підлітків. У роботі представлений емпіричний аналіз становища дитини в системі колективних відносин п'ятикласників.

Ключові слова: *школа, молодші підлітки, дитина, п'ятикласники.*

Вивчення соціально-психологічної адаптації п'ятикласників до навчання в середній шкільній ланці відіграє важливу роль у включенні дитини у навчальну діяльність та пристосування її до умов навчання. У своїх роботах сучасні дослідники-психологи (Б. Волков, І. Піхенько, І. Пшенцова) все частіше із занепокоєнням пишуть, що в даний час більший пріоритет віддається питанням навчальної адаптації.

Дитина в школі вступає в систему міжособистісних взаємин, в рамках якої починається активне придбання навичок спілкування і взаємодії з групою однолітків. Те як будуть розвиватися і будуватися

взаємини дитини з однолітками, буде залежати її положення в групі і її соціометричний статус. Становище дитини в системі взаємин може впливати на її успішність і навчальну мотивацію [1, с. 1].

Від соціально-психологічного рівня розвитку групи залежить поведінка дітей в ситуації стресу, вважає Н.В. Власова. Дослідниця наголошує на тому, що група учнів 5-го класу знаходиться ще на низькому рівні розвитку колективу, про це свідчить наявність у взаємному спілкуванні дітей конфліктів, складнощів в прояві емпатії і співпереживання, роз'єднаності, конкуренції за лідерство [2, с. 92].

Для дослідження таких питань як: з ким із учасників ситуації ототожнює себе школяр; яке місце в класі він відводить ідентифікованому з собою персонажу; який зміст занять, емоційно значимих для хлопців та дівчат 5-х класів, нами було застосовано якісний підхід до дослідження особистості за допомогою проективної методики «Мій клас» А. Лескової-Савицької. Досліджуваними виступили учні 5-х класів. Загальна кількість досліджуваних становила – 98 осіб. Досліджувані були розділені за ознакою статі. Першу групу склали досліджувані хлопці у кількості 51 особа, у другу групу увійшли дівчатка у кількості 47 осіб. Результати вивчення становища дитини в колективі у досліджуваних груп за допомогою критерію (ϕ) кутового перетворення Фішера наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Частота прояву становища дитини в системі колективних відносин серед школярів хлопців та дівчат (%)

Позиції в класі	Групи		Ф	р
	Хлопці	Дівчата		
Вираженість пізнавальних інтересів	28	11.1	1.41	-
Позиція «на самоті, далеко від вчителя»	36	11.1	1.967	0.05
Ототожнення себе з дітьми, що стоять у парі, грають разом	8	61.1	3.95	0.01
Місце поряд з учителем	8	5.6	0.311	-
Ігрова позиція	20	11.1	0.802	-

Порівняльний аналіз, отриманих даних свідчить про те, що у респондентів не було визначено достовірних розбіжностей за ознакою

«Вираженість пізнавальних інтересів», вірогідно частіше спостерігається вираженість пізнавальних інтересів, заданій темі у 28% хлопців проти 11,1% дівчат. Можемо сказати, що для хлопців порівняно з дівчатами більш характерна вираженість до пізнання певного об'єкту, явища, діяльності тощо. Предметом пізнавального інтересу для дитини є не все, а лише те, що вона вважає необхідним, значимим, цінним, привабливим. Що стосується дівчат, це можливо може бути пов'язане з тим, що вони більш відповідальні і їм подобаються всі навчальні уроки, що вони вивчають.

Позиція **«На самоті далеко від учителя»** у хлопців частіше спостерігається порівняно з дівчатами, 36% хлопців проти 11,1% дівчат, при $p \leq 0,05$. Отримані результати свідчать, що у хлопців порівняно з дівчатами емоційно неблагополучна позиція, яка вказує на труднощі в адаптації до перебування в класному колективі. Хлопці не відчувають себе потрібними в класі, також не відчувають себе в ролі учнів. Що стосується дівчат, то це можливо може бути пов'язане з тим, що їм легше пристосуватися до нових змін, що відбуваються з ними.

Ознака **«Ототожнення себе з дітьми, що стоять у парі, грають разом»** у дівчат порівняно з хлопцями більш виражена, спостерігається 8% хлопців проти 61,1% дівчат, при $p \leq 0,01$. Отримані результати свідчать, про благополучносоціально-психологічну позицію дитини. Соціально-психологічна готовність дитини до шкільного навчання передбачає сформованість у неї якостей, завдяки яким вона зможе працювати разом з іншими людьми, підкоряючись вимогам дитячої групи, поступаючись партнерам по спілкуванню і захищаючи власні інтереси та гідність. Що стосується результатів хлопців, то отримані дані можуть бути пов'язані з тим, що хлопці менш відповідальні, їм не подобається навчатися в школі, вони більше хочуть грати і також вони не відчувають себе в ролі школяра, вони ще не адаптувалися до нових вимог, що з ними відбувається.

За ознакою **«Місце поряд з учителем»** не було визначено достовірних розбіжностей, у респондентів 8% хлопців проти 5,6% дівчат. Можна сказати, що як для хлопців так і для дівчат учитель є значущою особою. Діти ототожнюють себе з учнем, що приймається вчителем-класним керівником. Можна сказати про те, що у хлопців та дівчат класний керівник є авторитетом, вони слухають його вказівки, також вони добре спілкуються з ним і поважають його.

Не було визначено достовірних розбіжностей за ознакою, яка свідчить про **«Ігрову позицію»**, у 20% хлопців при 11,1% дівчат.

Отримані результати показують, що у хлопців та дівчат майже однаково представлений даний показник. Можна сказати, що для дітей ігрова позиція відіграє важливу роль, оскільки дозволяє їм ефективно адаптуватися до нових умов навчання. Використання вчителем ігрових завдань краще сприймаються учнями, вони краще розуміють навчальний матеріал та легше його засвоюють. Звичайно, що частіше ігрові елементи, які використовують діти не несуть пізнавальний характер, а скоріше це спосіб дітей зняти напругу та занепокоєння. Ігрова позиція допомагає більше розвиватися в школі, але інколи вона може заважати навчальному процесу.

Отже, освітній процес має свою специфіку, звідси дитина у процесі навчання у школі проходить через певні кризові періоди, які потребують пильної уваги з боку вчительства, батьків та шкільного психолога навчального закладу. Від становища в групі однолітків залежить, як дитина буде відчувати себе в колективі, її спокій, задоволеність у відносинах з іншими дітьми. Спілкування в групі однолітків істотно відбивається на розвитку особистості дитини. В результаті цього спілкування і взаємодії складаються стосунки, в яких з'являються бажані і відкидаємі однолітки. В таких умовах дитині доводиться стикатися з необхідністю застосовувати на практиці засвоєні норми поведінки.

Список бібліографічних посилань

1. Чернявская В. С., Андреева Е. А. Учебная мотивация первоклассников с разными социометрическими статусами, на примере учеников 1 класса МБОУСОШ № 35, г. Владивосток. *Концепт*. 2016. № 11. С. 1–9.
2. Власова Н. В. Особенности социально-психологической адаптации кадетов-пятиклассников к условиям обучения в кадетской школе-интернате. *Известия Саратовского университета. Серия: Философия. Психология. Педагогика*. 2015. № 1. С. 88–94.

Одержано 14.03.2020

Переход в основную школу рассматривается в психолого-педагогических исследованиях как сложный период в развитии младших подростков. В работе представлен эмпирический анализ положения ребенка в системе коллективных отношений пятиклассников.

Ключевые слова: *школа, младшие подростки, ребенок, пятиклассники.*